מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדוממו הרוחות עמד קנה במקומו אבל בלעם הרשע ברכן בארז מה ארז זה אינו עומד במקום מים ושרשיו מועטין ואין גזעו מחליף אפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית מיד עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנה ליטול ממנו קולמוס לכתוב ממנו ס"ת נביאים וכתובים [1]וירא את הקיני וישא משלו אמר לו בלעם ליתרו קיני לא היית עמנו באותה עצה מי הושיבך אצל איתני עולם והיינו [א]דא"ר חייא בר אבא א"ר סימאי שלשה היו באותה עצה אלו הן בלעם איוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין ויתרו שברח [ב]זכו בני בניו לישב בלשכת הגזית שנאמר [2]ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתיב [3]ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים [4]וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משמו אל (אמר רשב"ל אוי מי שמחיה עצמו בשם אל) א"ר יוחנן אוי לה לאומה שתמצא בשעה שהקב"ה עושה פדיון לבניו מי מטיל כסותו בין לביא ללביאה בשעה שנזקקין זה עם זה [5]וצים מיד כתים אמר רב [ג]ליבון אספיר וענו אשור וענו עבר עד אשור קטלי מיקטל מכאן ואילך משעבדי שיעבודי [6]והנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך לעם הזה מיבעי ליה א"ר אבא בר כהנא כאדם שמקלל את עצמו ותולה קללתו באחרים אמר [ד]להם אלהיהם של אלו שונא זימה הוא והם מתאוים לכלי פשתן בוא ואשיאך עצה עשה להן קלעים והושיב בהן זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים וימכרו להן כלי פשתן עשה להן קלעים מהר שלג עד בית הישימות והושיב בהן זונות זקינה מבחוץ וילדה מבפנים ובשעה שישראל אוכלין ושותין ושמחין ויוצאין לטייל בשוק אומרת לו הזקינה אי אתה מבקש כלי פשתן זקינה אומרת לו בשוה וילדה אומרת לו בפחות שתים ושלש פעמים ואח"כ אומרת לו הרי את כבן בית שב ברור לעצמך וצרצורי של יין עמוני מונח אצלה [ה]ועדיין לא נאסר [ו](יין [א] של עמוני ולא) יין של נכרים אמרה לו רצונך שתשתה כוס של יין כיון ששתה בער בו אמר לה השמיעי לי הוציאה יראתה מתוך חיקה אמרה לו עבוד לזה אמר לה הלא יהודי אני אמרה לו ומה איכפת לך כלום מבקשים ממך אלא פיעור [והוא אינו יודע שעבודתה בכך] ולא עוד אלא שאיני מנחתך עד שתכפור בתורת משה רבך שנא' [7]המה באו בעל פעור וינזרו לבשת ויהיו שקוצים [ז]באהבם [8]וישב ישראל בשטים [ח]ר"א אומר שטים שמה רבי יהושע אומר שנתעסקו בדברי שטות [9]ותקראן לעם לזבחי אלהיהן רבי אלעזר אומר ערומות פגעו בהן רבי יהושע אומר שנעשו כולן בעלי קריין מאי לשון רפידים [ט]רבי אליעזר אומר רפידים שמה רבי יהושע אומר שריפו עצמן מדברי תורה שנאמר [10]לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים אמר רבי יוחנן כל מקום שנאמר וישב אינו אלא לשון צער [י]שנא' וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל בנות מואב [11]וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען [12]ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם [ב] [כ]ונאמר [13]וישב ישראל בארץ [ל]גשן [14]ויקרבו ימי ישראל למות [15]וישב יהודה וישראל לבטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו [16]ויקם ה' שטן לשלמה את הדד האדומי מזרע המלך הוא באדום [17]ואת מלכי מדין הרגו על חלליהם וגו' את בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם א"ר יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף [שהפיל מישראל] אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזיזן מיניה [18]ואת בלעם בן בעור הקוסם קוסם נביא הוא א"ר יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושלטי הואי איזן לגברי נגרי

הרגו

מחליף. לאחר שנקצץ: **אינו עומד במקום מים.** והאי דכתיב [במדבר כד] כארזים עלי מים שכינה היא דאמרה איהו אמר כארזים כלומר שאין עומדין במקום מים שכינה אמרה עלי מים. וכן כולהו מפרש באגדה בכה"ג. כנחלים נטיו הוא אמר כנחלים פוסקין לפעמים יצאה בת קול [אמרה] נטיו. הוא אמר כגנות אמרה בת קול עלי נהר. הוא אמר כאהלים יצאה בת קול ואמרה נטע ה': **רוח דרומית.** קשה: **לא עמנו היית באותה עצה.** שגזר פרעה כל הבן הילוד היאורה[מ] בתמיה ולאי היית כדלקמן: **ומי הושיבך אצל איתני עולם.** שעתידים בניך לישב בלשכת הגזית והיינו דכתיב איתן מושבך[נ] וכי בין איתני עולם אתה יושב מי הזקיקך לכך: **שמחיה עצמו בשם אל.** עושה עצמו אלוה כמו פרעה וחירם: לשון אחר **מי שמחיה עצמו.** כלומר אוי להם לאותן בני אדם שמחיין ומעדנין עצמן בעוה"ז ופורקין עול תורה מעל צוארם ומשמנין את עצמן: **משמו אל.** כשמשים הקב"ה פדיון לעמו[ס] ומשלם גמול לצדיקים לעתיד לבא. כך שמעתי: **אוי לה לאומה שתמצא.** אוי לה לאומה שתהיה באותן הימים שיעלה על דעתה לעכב ישראל[ע]: **מי מטיל כסות בין לביא וכו'.** לעכבן שלא יזדקקו זה לזה דמסוכן הוא. כלומר מי הוא שיכול לעכב את ישראל והקב"ה מכניסם: **ציים.** ספינות גדולות כמו (ישעיה לג) וצי אדיר [פ]בל יעברנו: **וצים מיד כתים אמר רב ליבא אספיר.** דכתים היינו מקום ששמו כך: **עד אשור מקטל קטילי.**[צ] ומאשור ואילך משעבדי להו שעבודי: **וצים מיד כתים וענו אשור.** דקטלי להו וענו עבר דמשעבדי להן עד אשור: **כתים.** רומיים[ק] כלומ' אותן אומות שהביא הקב"ה בצים עתידין להרוג את כל האומות עד אשור ומאשור ואילך מניחין אותן ומשעבדין בהם (ומניחין אותן). ולעתיד קא מיירי: **הן הנה היו לבני ישראל** לא גרסינן אלא ה"ג **הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך עמך לעם הזה מבעי ליה.** שהשיא עצה לבלק שנכשלו בה ישראל הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם[ר]: **ותולה קללתו בחברו.** וכך בלעם לא רצה לתלות שפלות זה בבלק שיהא הוא צריך לבקש עצה היאך יכשלו בה ישראל אלא בישראל תלה השפלות לומר שהן צריכין לעצה שיכשלו בה בני מואב שלא תתקוף ידי מואב על ישראל והיינו דכתיב אשר יעשה העם הזה לעמך. מ"ר. ל"א תולה קללתו בחברו כלומר שתלה הכתוב קללה במואב ולא רצה לכתוב כלפי ישראל כמו שאמר בלעם הרשע: **קלעים.** אהלים של קלעים כמו שעושין בשוקים: **כערכוס מואב מהר שלג.** שניר: כשהיה אומר לה ישראל כלי פשתן זה בכמה זקנה אומרת לו דמי שוויו וילדה אומרת לו בפחות מכדי שוויו וכן עושין עד ב' או עד ג' פעמים: **ברור לעצמך.** כל תכשיטין שאתה רוצה: **צרצורי.** נודות: **בוער בו.** שהיה משתכר ובוער בו יצר הרע: **השמיעי.** הוי שומעת לתשמיש: **פיעור.** כך היתה עבודתו של פעור שמתריזים לפניו: ה"ג **כלום מבקשין ממך אלא פיעור והוא עושה ושוב אומרת לו כפור בתורת משה רבך והוא עושה:** **וינזרו לבשת.** פרו מדרכם והלכו אחר הבשת: **כאהבם.** מתוך אהבת אהבתם לזנות היו משוקצים שכופרין בהקב"ה: **ותקראן.** בגופן. ותקראן [משמע] לשון מקרה: **מאי רפידים.** איידי דלעיל איפליגו ביה ר"א ור' יהושע במשמעות דשטים נקיט נמי רפידים דפליגי ביה בכי האי גוונא: **לא הפנו אבות אל בנים.** להטיב להם: **מפני רפיון ידים.** של תורה ומצות והכי נמי רפידים רפיון ידים הוא כלומר מפני שרפו ידים מן התורה בא עליהם עמלק: **שכר כ"ד אלפים מישראל.** שהרגו בעצתו הלך ליטול מבלק ומזקני מדין: **גמלא סבע קרני.** כך בלעם שלא שכר ונהרג: **גזו מיניה.** חתכו ממנו: **בלעם בן בעור הקוסם הרגו בחרב.** ההוא קרא ביהושע כתיב: **ולבסוף.** שנתן עיניו לקלל את ישראל ניטלה ממנו נבואה ונעשה קוסם: **מסגני ושילטי הואי.** אשת סגנים ושרים היתה: **איזן לגברא [ש]נגר.** זינתה למושכי חבל ספינה. ל"א נגרי חרשים:

הרגו

מסורת הש"ם

א) סוטה יא., ב) [שם. לעיל קו. ע"ש], ג) [פי' אותו מלכות ליס נקרא ליבון אספר ערוך ערך אספר א'], ד) [ל"ל לו], ה) [חולין ד:], ו) [בע"י וילקוט ובתנחומא ליתא לכל זה], ז) בקרא כאהבם, ח) [בכורות ה:], ט) בכורות ה:, י) [ילקוט ליתא], כ) [בע"י וילקוט ליתא], ל) [ל"ל מגרים ובי"ל ילקוט], מ) [שמות א], נ) [במדבר כד], ס) [לעמו. רש"ש], ע) בס"א נוסף: והקב"ה מכניסם, פ) בקרא כתיב לא, צ) בס"א נוסף: כתים רומיים, ק) כתים רומיים ליתא בס"א, ר) [במדבר לא], ש) [ל"ל נגרי].

הגהות הגר"א

[א] גמ' של עמוני ולא יין. נמחק: [ב] שם ונאמר. נמחק:

מוסף רש"י

ברכן בארז. כארזים עלי מים (תענית כ.). ארז זה אינו עומד במקום מים. ואע"ג דכתיב בקרא כארזים עלי מים, ההוא לאו בלעם קאמר ליה, דבלעם אמר כארזים והמלאך השיבו עלי מים, וכן כולהו, דבלעם אמר כנחלים, דזימנין מתייבשין, וקאמר ליה המלאך נטיו, דאין יבישין לעולם, והיינו דכתיב ויהפוך ה' אלהיך לך את הקללה לברכה, על ידי מלאך, שהושיבו על ידי מלאך (שם). אפילו כל הרוחות. שאין קשות (שם). רוח דרומית. היא קשה, כדאמרינן (ב"ב כה:) אלמלא בן נץ שמעמידה אין כל בריה יכולה לעמוד בפניה, שנאמר המבינתך יאבר נץ יפרש כנפיו לתימן (שם). לא היית עמנו באותה עצה. הלא אתה עמי היית בעצת הבה נתחכמה לו ועתה נתיישבת באיתן ומעון של ישראל (במדבר כד כא). באותה עצה. דנתחכמה לו (סוטה יא.). יושבי יעבץ. תלמידי יעבץ, יעבץ אדם גדול בתורה היה, כדכתיב (דה"א ד) ויקרא יעבץ לאלהי ישראל לאמר אם ברך תברכני בתורה והרבית את גבולי בתלמידים וגו' ויבא אלהים את אשר שאל (סוטה יא.). עיין תמורה טז. ועדיין לא נאסר יין כו'. דמ"ת דבר לתלמידי שמאי והלל הוא (חולין ד:). בדברי שטות. זנות אל בנות מואב (בכורות ה:). ערומות פגעו בהן. ותקראן משמע גופן היה פוגע בהן (שם). בעלי קריין. ולשון מקרה הוא (שם). שריפו עצמן מדברי תורה. לפיכך בא עליהם עמלק (שם).

תורה אור

1. וַיַּרְא אֶת הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: במדבר כד כא
2. וּמִשְׁפְּחוֹת סֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׂוּכָתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מֵחַמַּת אֲבִי בֵית רֵכָב: דברי הימים א ב נה
3. וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עֲרָד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם: שופטים א טז
4. וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל: במדבר כד כג
5. וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ עֵבֶר וְגַם הוּא עֲדֵי אֹבֵד: במדבר כד כד
6. וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: במדבר כד יד
7. כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֳבָם: הושע ט י
8. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב: במדבר כה א
9. וַתִּקְרֶאןָ לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן: במדבר כה ב
10. מִקּוֹל שַׁעֲטַת פַּרְסוֹת אַבִּירָיו מֵרַעַשׁ לְרִכְבּוֹ הֲמוֹן גַּלְגִּלָּיו לֹא הִפְנוּ אָבוֹת אֶל בָּנִים מֵרִפְיוֹן יָדָיִם: ירמיהו מז ג
11. וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: בראשית לז א
12. אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם: בראשית לז ב
13. וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד: בראשית מז כז
14. וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא לִבְנוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם: בראשית מז כט
15. וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח אִישׁ תַּחַת גַּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד בְּאֵר שָׁבַע כֹּל יְמֵי שְׁלֹמֹה: מלכים א ה ה
16. וַיָּקֶם יְיָ שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה אֵת הֲדַד הָאֲדֹמִי מִזֶּרַע הַמֶּלֶךְ הוּא בֶּאֱדוֹם: מלכים א יא יד
17. וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב: במדבר לא ח
18. וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב אֶל חַלְלֵיהֶם: יהושע יג כב